DIMITRIE GUSTI, *Cronologia vieții şi operei*, Bucureşti, Biblioteca Centrală Universitară, 2015.

Adesea apariția unor opere esențiale pentru cunoaşterea unei culturi, a unei ştiințe trec neobservate. Şi ce este oare mai important decât bibliografia unei personalități fondatoare? Fără acest instrument cercetarea trecutului cultural şi ştiințific rămâne o încercare de amator. Aproape neremarcat a trecut volumul ce cuprinde biobibliografia lui Dimitrie Gusti, lucrare prin care Biblioteca Centrală Universitară „Carol I" inaugurează seria Mari Personalități ale Culturii Române**.** Argumentul pentru alegerea lui Dimitrie Gusti, venit din partea Serviciului de cercetare, este, pe lângă meritele ştiințifice indiscutabile ale profesorului, faptul că – aşa cum arăta Dinu Țenovici, şeful acestui serviciu – acesta a fost implicat direct în destinul şi activitatea bibliotecii respective, pe atunci denumită Fundația Universitară Carol I, Dimitrie Gusti fiind preşedintele Fundațiilor Culturale Regale, care reuneau toate fundațiile din țară sprijinite de familia regală.

Era nevoie de un argument formal pentru a demara această aventură cu final imprevizibil, pentru că realizarea unei biobibliografii ştiințifice înseamnă, în principiu, acoperirea întregii mase de informații legate de personalitatea vizată. Or, chiar un cunoscător superficial al operei şi activității fondatorului Şcolii Sociologice de la Bucureşti îşi poate da seama cât de greu de realizat şi de meritoriu este un asemenea demers. Într-adevăr, e greu de hotărât începerea strângerii datelor cu privire la viața şi activitatea gustiană (prezentată cronologic), opera (tot ce a apărut sau a rămas în manuscris), corespondența (scrisori trimise, primite şi cele în care a fost menționat) şi, în fine, referințele tipărite, tratând despre viața şi opera unui profesor, care, dincolo de menirea sa universitară obişnuită, organiza cercetări de teren, conducea Institutul Social Român, a fost vicepreşedinte, apoi preşedinte al Academiei Române, ministru al instrucției, cultelor şi artelor, director general al Fundației Regale Culturale „Principele Carol", comisar general al pavilioanelor româneşti de la expozițiile mondiale de la Paris şi New York, ca să amintim numai cele mai importante evenimente în care s-a implicat.

Având însă sprijinul moral al conducerii BCU şi al grupului de studiu al istoriei sociologiei româneşti „Cooperativa G", coordonat de Marin Diaconu, istoric al filosofiei, proiectul a demarat şi a rezultat primul volum din cele patru preconizate. Pe bună dreptate, coordonatorul echipei, Dinu Țenovici, a fost precaut în introducerea lucrării, afirmând: „Suntem perfect conştienți de faptul că, în ceea ce priveşte opera lăsată de Dimitrie Gusti, nu putem fi exhaustivi. Gusti publica articole şi dădea interviuri în foarte multe publicații, de mare sau mai mică audiență, unele cu apariție efemeră, având un singur număr sau maximum două. Depistarea acestora a reprezentat o parte importantă a muncii depuse de colectiv şi de colaboratorii noştri."

Acest volum are două părți masive, care constituie baza cercetării: cronologia vieții şi a operei gustiene.

A întocmi o cronologie a vieții lui Gusti constituie, într-adevăr, o performanță, întrucât profesorul avea activități diverse şi paralele şi, în plus, nu ținea evidența faptelor petrecute. Nu mai vorbim de faptul că arhiva Seminarului de sociologie şi a Institutului Social Român a fost distrusă în 1948.

„Revista română de sociologie", serie nouă, anul XXVII, nr. 5–6, p. 515–526, Bucureşti, 2016

Creative Commons License
Attribution-NoDerivs CC BY-ND

Parcurgând cronologia lui Dinu Ţenovici, vom găsi multe evenimente şi fapte care îndeamnă la regândirea aprecierilor curente despre Gusti.

Nu mai puţin laborioasă a fost elaborarea biobibliografiei operei. Aici, în primul rând, stabilirea capitolelor în care poate să fie aşezată moştenirea scrisă a lui Gusti ridica mari probleme. Bibliografii au stabilit 13 capitole, pentru ca cititorul să se poate orienta în acest hăţiş de direcţii şi teme. Evident, stabilirea acestor 13 capitole este convenţională, pentru că o diferenţiere mai amănunţită ar fi produs chiar mai multe capitole. Excesul acestora ar fi făcut însă mai greoaie utilizarea ei. Important este, în cele din urmă, faptul că în elaborarea lucrării s-a respectat descrierea bibliografică stabilită prin Standardul Român *ISO-690-Referinţe bibliografice. Conţinut, formă, structură.*

Lucrarea a beneficiat şi de un studiu introductiv consistent, din partea profesorului Zoltán Rostás, intitulat „Dimitrie Gusti – profesorul fondator de şcoală sociologică". Profesorul Rostás, cunoscând îndeaproape munca colectivului de la BCU, a atras atenţia asupra faptului că munca la care s-au angajat autorii lucrării depăşeşte limitele bibliografiei. Semnatarul studiului introductiv apreciază că: „A elabora o biobibliografie a profesorului Gusti după reguli academice depăşeşte cu mult domeniul istoriei sociologiei în care profesorul s-a consacrat. La capătul acestei întreprinderi cercetătorii – beneficiari ai acesteia – se vor convinge de dinamismul de excepţie al acestei vieţi, de ramificaţiile multiple ale acestei activităţi, de complexitatea construcţiei acestei opere. Prin urmare, acest studiu introductiv nu poate să se refere la întregul fenomen gustian, ci numai la opera şi parcursul vieţii şi posterităţii profesorului – ceea ce este cuprins în acest volum. Va fi nevoie de un studiu despre *reţeaua socială* a profesorului, pe măsura conturării dimensiunii corespondenţei sale, a cărei editare este îngrijită de Elena Bulgaru, secondată de Geta Costache şi Şerban Şubă. Şi, fără îndoială, copleşitoarea cantitate de referinţe la opera şi activitatea sa – aflată, şi aceasta, în curs de colectare – impun un alt studiu privind *imaginea* sa ce se degajă din publicaţiile şi arhivele autohtone şi străine".

Volumul de faţă a apărut într-un tiraj foarte mic, dar se găseşte integral pe *site*-ul BCU „Carol I". Apreciem că, în timp ce cronologia vieţii şi operei gustiene conţine şi date cunoscute cercetătorilor, volumul cuprinzând datele corespondenţei, încă în curs de elaborare, va provoca o surpriză semnificativă.

Alice Barna

MARIN DIACONU, ZOLTÁN ROSTÁS (ed.), *Al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie din 1939*, *Documentar*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2014.

Contrar opiniei generale, multe teme esenţiale ale Şcolii Sociologice de la Bucureşti au rămas neexplorate de la reabilitarea sociologiei din anii '60. Contextul pregătirii Congresului Internaţional de Sociologie preconizat să aibă loc în 1939 este una dintre aceste teme majore. Abia după 2010 au început să apară studiile profesorului Zoltán Rostás şi apoi ale profesoarei Sanda Golopenţia despre importanţa acestui demers interbelic complex. Departe de a fi cunoscută în întregime, pentru că şi partea românească are încă nevoie de cercetări de arhivă, tema pretinde o extensie internaţională. Dar, până la realizarea acesteia, este nevoie de identificarea şi publicarea studiilor şi documentelor accesibile în biblioteci şi arhive din ţară. Aşadar, acest volum conţine documente, comentarii şi comunicări ale unui congres de sociologie... care nu a avut loc. Este vorba de cel de al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie, planificat pentru august–septembrie 1939. Faptul că în 1950, la Roma, a avut loc un congres cu acest număr de ordine nu anulează, după convingerea coordonatorilor Marin Diaconu şi Zoltán Rostás, importanţa aceluia care, din cauza izbucnirii războiului, a fost întâi amânat, apoi, în 1940, anulat, deoarece, deşi nu avut loc, a avut beneficii incontestabile. Despre această importanţă

vorbesc detaliat, încă în 1948, profesorul Dimitrie Gusti, preşedintele congresului, iar mai târziu, pe baza cercetărilor proprii concretizate în diferite studii, profesorii Sanda Golopenţia şi Zoltán Rostás.

Evenimentul fusese organizat din însărcinarea Institutului Internaţional de Sociologie, în 1937, de profesorul Dimitrie Gusti, fondatorul şi conducătorul Şcolii Sociologice de la Bucureşti. Pentru profesor, miza acestei întâlniri o reprezenta (re)cunoaşterea originalităţii sociologiei monografice promovate de el.

În cele trei studii cu care se deschide volumul se subliniază faptul că, pentru organizarea legăturilor dintre sociologii din diferite ţări, de mare importanţă a fost Congresul al XIII-lea de la Paris, din 1937, care a coincis cu desfăşurarea Expoziţiei universale, organizată tot în capitala Franţei. Cu această ocazie s-a decis în unanimitate ca următorul congres să aibă loc la Bucureşti. Cercurile academice apusene cunoşteau preocupările de cercetare ale Şcolii conduse de Dimitrie Gusti, ca şi modul original de a desfăşura acţiunea socială şi culturală în lumea satelor, prin echipe studenţeşti. Acest fapt se datora atât frecvenţei cu care Gusti şi elevii săi participau la întâlnirile internaţionale, cât şi prezenţei în campaniile monografice a unor cercetători străini, care puteau astfel să ia contact cu sociologia monografică. La decizia de nominalizare a Bucureştiului drept loc de desfăşurare a Congresului au contribuit în mod deosebit funcţia de director general al Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol" a lui Dimitrie Gusti, precum şi faptul că între 1932 şi 1933 profesorul a deţinut portofoliul instrucţiei publice.

În această din urmă poziţie, Gusti a invitat în România sociologi de marcă, prezentând nu numai concepţia originală a muncii culturale de la sate, ci şi echipele care traduceau în fapte ideile sale de dezvoltare rurală. La acestea se adaugă reluarea, în 1935–1936, a campaniilor monografice cu participarea specialiştilor străini, apariţia, în 1936, a revistei „Sociologie românească" şi transformarea revistei „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială" în publicaţie oficială a Institutului Internaţional de Sociologie, trimisă la toate catedrele de ştiinţe sociale din străinătate.

Aflăm din studiile introductive că lansarea oficială a invitaţiilor s-a petrecut la Bucureşti în 1937. Cu acest prilej a venit în capitala României şi René Maunier, profesor la Universitatea din Paris şi preşedinte, la acea vreme, al Institutului Internaţional de Sociologie. Largheţea şi generozitatea tematicii congresului – „Sat şi Oraş" – a deschis posibilitatea participării multor sociologi şi specialişti din domenii conexe. Merită să menţionăm că invitaţiile nu au fost trimise numai celor 100 de membri plini şi celor 200 de membri asociaţi ai Institutului Internaţional de Sociologie, ci şi celorlalţi aproape 2 000 de specialişti care se remarcaseră în acest domeniu.

Deşi atmosfera internaţională, din ce mai încărcată, nu favoriza călătoriile ştiinţifice – aşa cum afirmă studiul amintit – până la 15 decembrie 1938 au fost trimise 1 917 invitaţii: 299 în Statele Unite, 202 în România, 65 în Italia, 50 în Franţa, 43 în Belgia, 35 în Elveţia, 27 în Germania, 27 în Polonia, 17 în Ungaria, 16 în Iugoslavia, 16 în Cehoslovacia, 12 în Bulgaria, 5 în Grecia. Până la aceeaşi dată sosiseră 71 de adeziuni, 63 de sumare ale comunicărilor şi 70 de înscrieri la excursia organizată în scopul de a prezenta activitatea echipelor.

După cum arată autorii acestor studii, investigaţiile de până acum nu pot certifica un număr exact al invitaţiilor şi al răspunsurilor de participare la congresul prevăzut pentru data de 17 august 1939. Cu douăsprezece zile înainte de planificata deschidere, sub presiunea evenimentelor internaţionale care prevesteau un război în Europa, Gusti şi Maunier, printr-o convorbire telefonică, au decis amânarea congresului. Într-adevăr amânat, el se poate totuşi reconstitui – măcar parţial – pe baza comunicării făcute de Gusti în 1948 cu privire la starea de pregătire din momentul amânării. Astfel, în momentul amânării, 64 comunicări străine au fost tipărite în 5 volume, dar 43 nu au apărut în publicaţiile congresului.

Pregătirea acestui congres nu însemna însă, pentru organizatorii români, numai pregătirea condiţiilor de desfăşurare a dezbaterilor, ci mult mai mult. Aşa cum subliniază studiile şi documentele, sociologii gustieni au reluat cercetările, în vederea publicării unor lucrări exemplare pentru sociologia monografică. În procesul de invitare a sociologilor străini nu s-au avut în vedere numai nume consacrate din vestul Europei, ci şi reprezentanţii tinerei sociologii est-europene.

În acest volum apar în traducere românească, în premieră, comunicările sociologilor: Nicola Agansky, Roger Bastide, Marc Bloch, Leon Dunaud, W.T. Gibbon, Maurice Halbwachs, Helmut Haufe,

E.P. Kovalevsky, Ernest R. Mowrer, J.H. Probst-Biraben, Gaston Richard, Stanislaw Rychlinski, Dinko Tomasic, Himli Ziya Ulken, Sreten Vukossavljevitch, Emilio Wilems, Carle C. Zimmerman, Florian Znaniecki. Tot pentru prima dată sunt republicate în limba franceză comunicările participanților din România, precum Dimitrie Gusti, G. Ionescu-Şişeşti, Valeriu Butura, Ştefania Cristescu-Golopenția, George Em. Marica, M. Nasta, Petru Râmneanțu, Marin Simionescu-Râmniceanu, Th. A. Ştirbu.

Acest volum impunător, alcătuit de Marin Diaconu şi Zoltán Rostás, poate fi considerat primul pas în realizarea unei radiografii internaționale a momentului sociologic european în pragul izbucnirii celui de-al Doilea Război Mondial, analiză neînfăptuită până azi.

Daniel Bur

Bucureştiul arhitecților, sociologilor şi al medicilor. Între proiecții urbanistice şi sărăcie letargică. Antologie de Zoltán Rostás, Bucureşti, Editura Vremea, 2015, 167 p.

Antologia *Bucureştiul arhitecților, sociologilor şi al medicilor. Între proiecții urbanistice şi sărăcie letargică* reprezintă continuarea unui proiect editorial pe care profesorul Zoltán Rostás l-a lansat în anul 2014, odată cu volumul *Alți Bucureşti interbelici*, conținând, aşa cum indică subtitlul acestuia, studii şi cronici pe care câțiva cercetători formați la Şcoala lui Dimitrie Gusti le-au dedicat problematicii migrației înspre metropolă a țăranilor din provinciile româneşti, aflați în căutarea unui loc de muncă, sezonier sau permanent.

Prin antologia publicată în 2015, în Colecția „Planeta Bucureşti" a Editurii Vremea, Zoltán Rostás restituie un număr de douăsprezece texte, care, în intervalul 1919–1939, fuseseră tipărite în publicațiile Şcolii sociologice bucureştene – „Arhiva pentru ştiința şi reforma socială", „Sociologie românească" şi, respectiv, în cel de-al doilea volum al *Enciclopediei României* – ori în revista „Asistență socială", apărută, şi aceasta, în efervescența instituțională generată de personalitatea lui Gusti. Diversitatea vocilor autorilor antologați este mai mare decât în volumul din 2014, ea rezultând nu doar din numărul sporit al acestora – zece, față de numai şase, câți au elaborat studiile adunate în *Alți Bucureşti interbelici* –, ci, mai ales, din diversitatea formației lor intelectuale şi profesionale.

Alături de Dimitrie Gusti, semnează unii dintre colaboratorii săi permanenți (sociologii Henri H. Stahl, Anton Golopenția şi Mihai Pop), dar şi câțiva dintre participanții ocazionali la campaniile monografice ale Seminarului de Sociologie (medicii Gheorghe Banu, Aurel Voina şi Sabin Manuilă, directorul Institutului Central de Statistică, ori Veturia Manuilă, directoarea Şcolii Superioare de Asistență Socială), precum şi inginerii urbanişti Spiridon Cegăneanu şi Cincinat I. Sfințescu. Această varietate a domeniilor pe care le reprezentau fiecare dintre autori aduce cu sine, implicit, o multitudine de grile de abordare a realității sociale a Bucureştiului interbelic şi deci reflecții extrem de nuanțate asupra acestei realități, livrate cititorului în texte diverse din punct de vedere generic – studii de sinteză, articole de popularizare, inclusiv de factură enciclopedică, analize statistice ori jurnale de diagnoză socială, precum şi un discurs ocazional al lui Dimitrie Gusti –, grupate în trei părți, după criteriul conținutului, pe care editorul Zoltán Rostás le-a intitulat sugestiv: *Urbanism bucureştean cu (ne)împliniri*, *O Capitală cu țărani* şi *Sărăcia de la margine*.

Dincolo de aspectele de diversitate semnalate, două teme par a subîntinde toate studiile care alcătuiesc cuprinsul antologiei *Bucureştiul arhitecților, sociologilor şi al medicilor*. Centrală, de altfel, şi în volumul *Alți Bucureşti interbelici*, prima temă, aceea a țăranilor integrați în viața Bucureştiului, individualizează textele celei de-a doua părți a antologiei, dar e recurentă şi în secțiunile dedicate urbanisticii sau asistenței sociale. Astfel, într-un articol publicat inițial în 1938, în al doilea volum al *Enciclopediei României*, intitulat *Bucureşti – înfățişare socială*, Anton Golopenția schițează etapele evoluției istorice a aspectului urbanistic şi social al Capitalei, de la modelul oriental al secolelor XVI–XVII,

până la încercările de occidentalizare care au debutat la începutul veacului al XIX-lea şi la transformările survenite după 1918, odată cu asumarea misiunii de capitală politică, economică şi culturală a României Mari, observând, pentru această ultimă etapă, că: „un element caracteristic al structurii sociale a Bucureştilor îl alcătuieşte *populaţia flotantă*: a ţăranilor, care sunt nevoiţi, de suprapopularea satelor din mai multe regiuni ale ţării (Transilvania, Oltenia, Basarabia), să-şi câştige traiul şi un mic capital în oraşele ţării, şi a petiţionarilor şi postulanţilor, constrânşi de organizarea centralistă a administraţiei noastre de a veni în capitală spre a-şi obţine soluţionarea cererilor lor" (p. 16).

În încercarea de a rezolva *Chestiunea îmbunătăţirii locuinţelor şi a sistematizării Capitalei*, arhitectul Spiridon Cegăneanu atrage atenţia asupra faptului că periferia Bucureştiului oferă „muncitorului de la ţară" şi „micului negustor" posibilitatea „să continue viaţa rurală de mai înainte", adică aceea de „a nu schimba nimic din obiceiuri" (p. 19). Totodată, analizele efectuate de Sabin Manuilă (*Un exemplu practic de asistenţă socială în problema alcoolismului*, caz urmărit şi redactat de „Centrul de demonstraţie al Asistenţei Familiei" din Tei) şi Aurel Voina (*Un exemplu practic de asistenţă socială în problema bolilor venerice*, caz urmărit şi redactat de asemenea de „Centrul de demonstraţie al Asistenţei Familiei" din Tei), reconstituie traiectul membrilor a două familii cu origini rurale, care, confruntate cu sărăcia, boala, lipsa locuinţei, mizeria şi problemele conjugale, ajung în ipostaza de asistaţi sociali.

Dacă pasajele amintite nu fac decât să constate, să semnaleze, să observe prezenţa masivă a ţăranilor în Capitala României Mari, autorii studiilor concentrându-şi însă demersurile analitice pe problematici de alt gen, textele sociologilor gustieni vin, în schimb, să documenteze şi să descrie realitatea socială, economică şi culturală a ţărănimii bucureştene, producând reflecţii focalizate exclusiv pe această temă. Spre exemplu, în articolul *Căluşarii români la Londra şi realitatea folclorică a Bucureştiului*, Mihai Pop constata, în 1938, vitalitatea culturii folclorice la ţăranii stabiliţi în Capitală, cu ocupaţii prin excelenţă urbane (angajaţi ai Societăţii Tramvaielor, sergenţi de stradă, muncitori în fabrici, servitori, vânzători, zarzavagii etc.), dar care, în sărbători îndătinate, pun în act manifestările ritual-ceremoniale specifice zonelor de proveniență, cu diferite variaţii structurale şi funcţionale, dar cât se poate de autentice: căluşul oltenesc, „ţurca" din zona Târnava Mare, „caprele" din Bucovina, „vicleimul" mehedinţean. Faptul că „folclorul întregului popor românesc, aproape, trăieşte la Bucureşti, păstrându-şi diferenţele regionale" îi oferă cercetătorului ocazia unică să observe „întreagă gama variaţiilor de atitudine şi schimbărilor de funcţie pe care le pot lua unele lucruri prin integrare într-un obicei şi unele obiceiuri prin transpunerea lor într-un nou mediu" (p. 84), dar şi să pună sub semnul întrebării operabilitatea dihotomiei urban-rural în spaţiul românesc şi implicit a teoriei celor „două Românii", dezbătută de elitele politice şi intelectuale ale vremii, autorul fiind de părere că România interbelică se caracterizează, mai degrabă, „printr-un proces de penetrare a sătescului în oraşe şi a urbanului la sate" (p. 84), mai exact „prin complexitatea stărilor sociale, prin nediferenţierea satului de oraş, prin îmbinarea dintre tradiţional şi modern şi prin spiritul de pionierat al românilor de azi, fie săteni, fie orăşeni" (p. 86).

Paginile de reflecţii prilejuite lui Henri H. Stahl de implicarea în şantierul edificării Muzeului Satului, în timpul-record de numai două luni, vin să demonteze un alt clişeu vehiculat în cercurile intelectuale în legătură cu ţărănimea, şi anume, conservatorismul acesteia şi ataşamentul faţă de tradiţie. Diferenţele zonale în ceea ce priveşte construcţia gospodăriei şi practica locuirii au devenit vizibile nu doar privirii atente a sociologului, ci şi ţăranilor înşişi, care, după mirarea produsă de contactul iniţial cu celălalt, au trecut cu repeziciune peste faptul că „regula noastră era autenticitatea, păstrarea stilului local. Or, ei, când li se părea că era ceva frumos la vecini, odată se apucau de stricau ce făcuseră şi trânteau nişte perechi de stâlpi ca la Gorj, în plină casă tulceană. (...) Cu tare multă jale se îndurau ei să nu folosească acest material bun şi nou de dragul autenticităţii" (p. 99).

Contribuţia lui Dimitrie Gusti, intitulată „Muzeul Satului Românesc", articol ocazional cu o evidentă miză ideologică şi propagandistică, ne dezvăluie o altă dimensiune a temei ţărănimii în perioada interbelică, şi anume, aceea a ţărănimii construite/modelate pentru a servi drept referinţă identitară în proiectul gustian de intervenţie socială, desfăşurat prin Echipele Fundaţiei Culturale „Principele Carol" şi, apoi, prin Serviciul Social. Textul evidenţiază două nuanţe ale procesului de intervenţie socială. Mai întâi, în ansamblul său, acesta constituie un bilanţ al intervenţiei sociale

realizate pentru construirea ţăranului „autentic" în mediul urban, adică pentru patrimonializarea stilului de viaţă zis tradiţional la oraş, fie că e vorba de Bucureşti, unde era oferit, „în Muzeul Satului, chipul întreg al României Mari" (p. 95), fie că e vorba de Barcelona, Dresda sau Tokyo, unde fuseseră instalate, temporar, pavilioane expoziţionale româneşti. În al doilea rând, e vorba de o intervenţie socială realizată în vederea construirii profilului ţăranului modern în mediul rural, care transpare în ideea „satului-model, sistematizat, cu toate îmbunătăţirile edilitare ale vremii, care, fără să înăbuşe trăsăturile proprii şi izvoarele creaţiei populare, să pună viaţa oamenilor la adăpost de primejdiile mai ales ale bolilor şi să-i ajute să aibă din ea toate binefacerile şi bucuriile" (p. 90).

Sugerată de articolul lui Dimitrie Gusti, cea de-a doua temă, care subîntinde studiile din cuprinsul antologiei *Bucureştiul arhitecţilor, sociologilor şi al medicilor*, îmi pare a fi aceea a fundamentării intervenţiei sociale pe cercetarea ştiinţifică riguroasă a realităţii urbane. Dacă textele semnate de Anton Golopenţia, Mihai Pop şi Henri H. Stahl constituie pledoarii implicite pentru depăşirea prejudecăţilor de tot felul şi pentru studierea complexă a fenomenelor sociale, dacă diagnozele medicilor şi asistenţilor sociali se întemeiază pe analize statistice sau pe observaţia îndelungată a unor cazuri, dacă Gusti îşi plasează acţiunile sub cupola unei „Ştiinţe a Naţiunii Româneşti, temelie puternică pentru o raţională îndrumare a destinelor ei" (p. 91), arhitecţii sunt cei care militează explicit pentru elaborarea unei strategii de sistematizare a Capitalei care să aibă la bază, aşa cum preciza Cincinat I. Sfinţescu, „o serioasă, sigură şi completă *documentare urbanistică*", realizată de comisii pluridisciplinare de specialişti, care „să se ocupe de teren şi climă, de populaţie, de lucrările existente şi viitoare, adică de studiile generale geografico-istorice, sociologice şi tehnice. Anchetele se vor referi în special la producţie şi circulaţie; la igiena oraşului şi a locuinţelor; la estetica poziţiilor naturale şi a construcţiilor, ca şi a oricăror lucrări urbane; la problema economică a locuinţei şi a clădirilor publice; la finanţele, legislaţia şi administraţia referitoare la sistematizarea regiunii" (p. 68).

Chiar dacă valoarea pe care fiecare dintre cele douăsprezece studii va fi avut-o la data primei publicări este indiscutabilă, nu pot încheia notele mele de lectură fără a-mi exprima convingerea că restituirea, de către Zoltán Rostás, a textelor vine să potenţeze această valoare şi să sporească importanţa studiilor, tocmai pentru că formula editorială a antologiei face transparente cititorului de astăzi, concomitent, multiplele faţete ale realităţii sociale, culturale, economice şi politice a Bucureştiului interbelic, faţete adesea contrastante şi, poate de aceea, fascinante.

Cosmina Timoce-Mocanu

SANDA GOLOPENŢIA, *Arhipelagul gustian. Contribuţii la istoria Şcolii Sociologice de la Bucureşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2016.

Apărută în acest an la Editura Enciclopedică, cartea de faţă reprezintă un mănunchi de texte despre Şcoala Gustiană şi despre oamenii care au construit şi au activat în cadrul ei. Textele sunt cu atât mai importante pentru cei care studiază istoria sociologiei şi a Şcolii Sociologice de la Bucureşti, cu cât abordează şi o temă mai puţin explorată: drumul către suprimare. Astfel, alături de cercetările referitoare la cercetările monografice de teren, echipele studenţeşti, personalităţile Şcolii Gusti, abordările critice ale unor membri activi, cele referitoare la perioada cuprinsă între 1939–1948, care tratează traiectoria convulsivă prin care a trecut Şcoala din cauza războiului şi a schimbărilor politice sunt surprinzătoare şi solicită toată atenţia lectorului.

Regăsim în volum descrierea momentelor de supravieţuire ale Şcolii Gustiene, ale planurilor şi realizărilor unor sociologi precum Dimitrie Gusti, Henri Stahl, Anton Golopenţia, Mircea Vulcănescu, Traian Herseni şi alţii în perioadele de restrişte, ale momentelor pline de emoţii din preajma desfăşurării Congresului Internaţional de Sociologie, orientările membrilor de frunte ai Şcolii Gusti, izbucnirea

războiului şi activitatea din timpul războiului a unor entităţi instituţionale, cum ar fi „Sociologia românească" sau Institutul Social Român.

Cartea cuprinde 5 secţiuni. La rândul său, fiecare secţiune cuprinde texte bogate în informaţii, incitante şi folositoare oricărui cercetător. Aceste secţiuni sunt: *Instituţionalizare, dezinstituţionalizare, continuări*; *Teren: monografii, echipe, anchete*; *Tânăra generaţie*; *Publicaţii şi proiecte încă puţin cunoscute*; *Oameni şi destine*.

Secţiunea *Instituţionalizare, dezinstituţionalizare, continuări* cuprinde o serie de articole care explică fiecare termen al titlului. Un studiu apărut initial în revista „Secolul 21", intitulat *Dimitrie Gusti şi Şcoala sociologică de la Bucureşti în secolul XXI*, ne dă o explicaţie a rămânerii lui Dimitrie Gusti în ţară, povestită chiar de el în *Fragmente autobiografice* şi reluată sugestiv de Sanda Golopenţia. Este vorba de o discuţie cu I.L. Caragiale: „Nu înţelegi că nu ai de a alege, ci numai a-ţi împlini datoria către ţara ta? Ce?!... Vrei şi tu să părăseşti ţara, care oricât de rea ar fi trebuie ajutată? Căci, oricum ar fi ea, este ţara ta (…) Du-te mai degrabă acolo, la Iaşi, şi începe apostolatul pentru care te-ai pregătit" (p. 22). Autoarea îl găseşte pe D. Gusti „tensionat, dar încrezător în urmărirea planului său de lucru (…). Profesorul-destin D. Gusti şi-a întâlnit studenţii întreg, surprinzându-le capacităţi nedeclarate şi încredinţându-le de fiecare dată sarcini care-i depăşeau, atât cât să-i facă să crească" (p. 23).

Menţionând evoluţia gândirii sociologice a lui Dimitrie Gusti, de la monografiile de sate văzute iniţial ca o modalitate de a testa şi clarifica „sistemul", prin dezbatere cu studenţii, apoi ca o şcoală practică pentru studenţii dornici să se specializeze în sociologie, cu accent pe metode de culegere a materialului privitor la „cadre, manifestări, relaţii, procese", autoarea trece în revistă compoziţia „arhipelagului gustian". „Arhipelagul" înfăţişat de Sanda Golopenţia ne apare, în această primă parte, ca o multitudine de grupuri şi instituţii aflate sub umbrela aceleiaşi Şcoli gustiene. Este vorba despre „grupul de la Iaşi", din care a făcut parte Petre Andrei, de grupul la Bucureşti, dezvoltat la catedrele de Sociologie, Etică sau Politică, unde e reprezentat de G. Vlădescu-Răcoasa, M. Vulcănescu, H.H. Stahl, T. Herseni, A. Golopenţia; grupul de monografişti, căruia i se adaugă D.C. Amzăr, Ernest Bernea, Lena Constante, Xenia Costa-Foru, Ştefania Cristescu, Gheorghe Focşa, O. Neamţu, Mihai Pop şi alţii; grupul de la Fundaţiile Regale, unde îi regăsim pe H.H. Stahl, O. Neamţu şi A. Golopenţia, filialele de la Timişoara şi Chişinău ale Institutului Social Român, Şcoala de Asistenţă Socială, care numără reprezentanţi precum Veturia Manuilă, Xenia Costa-Foru şi Christina Galitzi, Institutul Central de Statistică unde A. Golopenţia transformă Oficiul de Studii pe care îl conduce în seminar şi Institut Sociologic – evident, Institutul Social Român, dar şi „artiştii şi specialiştii izolaţi" care au participat la monografii şi au organizat expoziţii sau pavilioane ale României, precum şi elevii lui Gusti, care, prin cursuri, au pregătit ieşiri pe teren sau îndrumare doctorală. Această multitudine de grupuri şi organizaţii au fost legate direct de activitatea lui Dimitrie Gusti şi a echipelor studenţeşti. Un rol aparte a avut, conform autoarei, A. Golopenţia, care „militează novator pentru o sociologie care să informeze integral, continuu, rapid şi prospectiv conducerea de stat. Sociologia concretă, orientând acţiunea administrativă, se întemeiază pe o sociologie teoretică privită ca mijloc, iar nu ca scop în sine" (p. 27).

De importanţă deosebită pentru studiul perioadelor prin care a trecut Şcoala sociologică de la Bucureşti este împărţirea scrierilor de istorie sau analizelor referitoare la D. Gusti şi Şcoala sa în câteva perioade mari: *primul val* – publicaţiile din preajma anului 1936, *al doilea val* – publicaţiile din prima jumătate a anilor '40, fiind reluate aspectele principale ale concepţiei sale, fie în comunicările de la Academia Română, fie în *Sociologia Militans*, cu accent pe publicarea lucrărilor şi materialelor pregătite pentru Congresul Internaţional de Sociologie, publicaţiile de după 1948, existenţa unor acţiuni de suprimare şi ardere a unor manuscrise, confiscarea altora de către securitate, *al treilea val* – publicaţiile din jurul anului 1960, *valul al patrulea* – care începe după 1989 şi „este dominat de publicaţiile de istorie orală consacrate Şcolii Gustiene de Zoltán Rostás, care văd succesiv lumina tiparului" (p. 31).

Şcoala sociologică de la Bucureşti între apogeu şi suprimare este un text despre „începutul neaşteptat al sfârşitului". În 1939, Legea Serviciului Social imprimase un sens nou coordonării

învățământului superior cu activitatea de cercetare și acțiune desfășurată în satele și orașele românești. *Știința națiunii* fusese cunoscută de publicul larg prin cele patru volume ale monumentalei *Enciclopedii a României,* coordonate de D. Gusti, M. Vulcănescu, A. Golopenția și H.H. Stahl. Școala sociologică de la București organizase muzee, expoziții naționale și internaționale și pregătea al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, atât administrativ, cât și printr-un număr impresionant de comunicări românești. Activitatea Institutului de Cercetări Sociale al României se diversificase, cuprinzând patru direcții: Direcția documentării științifice, bibliotecii, arhivei monografice și propagandei; Direcția cercetărilor sociologice și a legăturilor cu institutele regionale și federalizate; Direcția statisticii și prelucrărilor tehnice; Direcția publicațiilor. În această mobilizare instituțională este de menționat propunerea lui Golopenția referitoare la planificarea și selecția obiectivelor Institutului prin transformarea Direcției publicațiilor, condusă de el, în Direcție a planificării și publicațiilor.

Activitatea febrilă a anului 1939 se întrerupe după 1 septembrie, când izbucnește al Doilea Război Mondial. Acest eveniment aduce după sine: amânarea Congresului, suprimarea Serviciului Social și a Institutului, întreruperea tipăririi publicațiilor destinate Congresului, concentrarea unor colaboratori apropiați lui D. Gusti, rămânerea fără post a celor care lucraseră în cadrul Fundației Regale „Principele Carol". Așa cum se subliniază și în lucrarea de față, citându-se articolul lui Zoltán Rostás – *Beneficiile unui Congres care n-a avut loc* – chiar dacă a fost amânat *sine die*, acest Congres a marcat un pas înainte în cercetarea socială din România.

Semnificative sunt și proiectele lui D. Gusti referitoare la Institutul Social al Națiunilor, care amintesc de structura Institutului de Cercetări Sociale al României, arătând vocația de a coordona megainstituții de studiu și reformă socială a Profesorului.

În secțiunea intitulată *Teren: monografii, echipe, anchete* sunt abordate o serie de aspecte referitoare la munca pe teren a echipelor, plecând de la teme clare. Astfel, primul text face o incursiune în activitatea Christinei Galitzi, cu accent deosebit pe cercetarea care se regăsește în volumul *A Study of Assimilation Among the Romanians of the United States.* Christina Galitzi a fost membră a Institutului Social Român, profesoară la Școala Superioară de Asistență Socială, a condus Direcția documentării științifice, bibliotecii, arhivei monografice și propagandei din cadrul ICSR și a asigurat conducerea Secretariatului general al celui de al XIV-lea Congres Internațional de Sociologie, care urma să se desfășoare la București. Una dintre ideile pentru care pleda Galitzi era „organizarea unei Facultăți de Științe Sociale de tip american" la București. Cercetarea efectuată în 1927 s-a bazat pe studiul românilor din 16 localități din Statele Unite ale Americii, având drept obiectiv „observarea asimilării românilor la viața americană, pe cele trei niveluri: economic, cultural și etnic. Volumul C. Galitzi poate fi privit și ca o primă amplă cercetare de teren a Școlii, care ar fi putut orienta, către orașe, țărani deveniți orășeni sau spre emigrare/imigrare cercetările unora dintre monografiști" (p. 120).

Cel de-al doilea text al secțiunii se referă la Campania monografică de la Cornova – 1931, unde Anton Golopenția debutează în activitatea de monografist. Primul contact cu munca de teren avea să-l influențeze pe Golopenția timp de 20 de ani, până la moartea acestuia, autoarea volumul de față afirmând că satul a fost „termen de comparație în cursul anchetei efectuate pentru identificarea românilor de la est de Bug între 1941–1944" (p. 156).

Tot despre Cornova este și al treilea text, dar din altă perspectivă, ilustrată prin conferințele realizate de Ștefania Cristescu în 1932 în ședințele publice de prezentare a rezultatelor campaniei monografice. Conferința *Descântecele* și *Graiul din Cornova* arată preocupările Șt. Cristescu privind „cercetarea magiei vii, care alătură supraviețuirilor creația magică (de noi operații, noi rituri), bine atestată la Cornova, în ciuda modernizării, și care se îmbină, încă, inexplicabil, în satele românești ale vremii, cu ritualul bisericesc", mai degrabă decât „reconstituirea sensului primitiv al riturilor și actelor magice" (p. 166). În ceea ce privește graiul, Șt. Cristescu arată că fenomenul central atestat la Cornova e *trilingvismul*, care alătură limbii comune moldovenească „pe rosâie" și moldovenească „pe rumânie". Caracteristice satului sunt, ca dezvoltări moderne punctuale, diversele tipuri de „păsărești" practicate de tineret" (p. 167). De interes pentru cititor este și destinul Ștefaniei Cristescu creionat în lumini calde, având la bază informații obiective. Cariera profesională și viața personală a unuia dintre

cei mai însemnaţi colaboratori ai lui Dimitrie Gusti se relevă în faţa noastră ca o poveste (anii de studii din ţară şi din străinătate, momentul căsătoriei cu Anton Golopenţia, referiri la materialele culese în cercetările de teren la care a participat, referiri asupra lucrărilor şi articolelor publicate). Următorul text redă câteva fişe de teren din campania monografică de la Cornova, extrase din arhiva Ştefaniei Cristescu şi a lui Anton Golopenţia, privitoare la „Limbă", „Trecutul satului", „Obiceiuri", „Credinţe", „Port", „Ţesut şi vopsit". Un alt text se referă la abordările echipierilor gustieni referitoare la starea sanitară a satelor României. Se consemnează aspecte privind hrana, igiena locuinţei, boli mai frecvente în sat, acţiunea sanitară. Informaţiile au fost extrase din cercetările efectuate în 1938, cu câteva reveniri în 1939, asupra a 18 sate.

Ultimul text al secţiunii face referire la cercetarea de la Dâmbovnic, din 1939, condusă de A. Golopenţia şi, pe teren, de Mihai Pop: „Dâmbovnic a fost probabil o ultimă încercare de a face ştiinţă" (p. 251). Afirmaţia îi aparţine lui Mihai Pop şi a fost exprimată în cadrul interviului realizat de Zoltán Rostás în lucrarea *Sala luminoasă. Primii monografişti ai Şcolii gustiene*. Poziţia lui M. Pop în calitate de conducător la Dâmbovnic este datorată, pe de o parte, indisponibilităţii unor gustieni precum: M. Vulcănescu, H.H. Stahl şi T. Herseni şi, pe de altă parte, dezinteresului unor monografişti ai Şcolii, care se îndreptaseră către politică. O altă explicaţie dată de autoare luării lui M. Pop ca partener de cercetare de către Anton Golopenţia este reticenţa lui D. Gusti şi a lui Stahl faţă de ideile acestuia din urmă. Ideea cercetării satelor pe marginea unor probleme-cheie, cum ar fi: starea populaţiei, evoluţia postbelică a proprietăţii agricole, analiza economică a gospodăriilor rurale, starea culturală şi aşa mai departe, în locul monografierii exhaustive, fusese lansată de Golopenţia în vara lui 1938. De altfel, A. Golopenţia a realizat „ancheta sociologică" în cele 60 de sate, urmărind statistic aceste câteva probleme, aşa cum remarcă Pompiliu Caraioan (p. 253). Ideea inovatoare a lui Golopenţia nu a fost îmbrăţişată de D. Gusti şi H.H. Stahl, care se arată reticent şi după 50 de ani, în discuţiile purtate cu Zoltán Rostás, redate în volumul de faţă.

Incitantă este şi secţiunea *Tânăra generaţie*, care ne readuce în faţă postfaţa la cartea lui Ionuţ Butoi – *Mircea Vulcănescu. O microistorie a interbelicului românesc.* Sanda Golopenţia abordează problema tineretului, realizând distincţia dintre „tânăra generaţie" ca elită a Bucureştiului interbelic şi tineretul angrenat în campanile monografice sau în cadrul echipelor gustiene. Autoarea apelează inclusiv la textele lui A. Golopenţia din *Îndreptar pentru tineret* şi *Rapsodia epistolară*, clarificând modul în care A. Golopenţia a gândit criza şi dezorientarea tineretului ca simptom al crizei întregii ţări, precum şi ieşirea din aceasta.

Un articol interesant despre revista „Sociologie românească" se regăseşte în capitolul *Publicaţii şi proiecte încă puţin cunoscute.* Plecând de la unele afirmaţii ale lui H.H. Stahl privind redactarea revistei în „devălmăşie", autoarea *Arhipelagului gustian* trece în revistă poziţiile ocupate de reprezentanţi ai Şcolii Gustiene, precum O. Neamţu, T. Herseni, Gh. Focşa şi mai ales A. Golopenţia, în cadrul redacţiei, activitatea desfăşurată de aceştia, aducând explicaţii în plus şi motivaţii pentru care „Sociologia românească" nu a fost scoasă în colectiv, cel puţin începând cu momentul în care Golopenţia a devenit responsabilul acesteia. Mai mult decât atât, revista cunoaşte, după venirea lui Golopenţia, schimbări calitative evidente de format şi de conţinut. Această secţiune mai cuprinde materiale privind al V-lea volum al *Enciclopediei României*, care nu a mai ajuns să fie realizat şi al XIV-lea Congres Internaţional de Sociologie. Sunt aduse în faţa cititorului o serie de materiale din arhiva lui Anton Golopenţia, menite a pregăti un proiect pentru volumele V–VI ale *Enciclopediei*. În ceea ce priveşte Congresul Internaţional de Sociologie, sunt prezentate activitatea ISCR şi a tuturor direcţiilor, articolele şi lucrările publicate, într-un cuvânt, toată activitatea care pregătea desfăşurarea Congresului. Sunt, de asemenea, prezentate o serie de documente inedite din arhiva A. Golopenţia. De un real interes sunt aspectele perioadei 1940–1948, cu referiri la echipa Institutului Central de Statistică condusă de A. Golopenţia, care avea misiunea de a identifica românii de la est de Bug (1941–1945), cercetarea Institutului Social Român de la Hodac, Valea Gurghiului (1944–1945), unde sunt cercetate, printre altele, „relaţiile locale dintre români şi unguri în vederea Conferinţei de Pace" (p. 411), perioada cuprinsă între 1944–1946, în care D. Gusti este Preşedinte al Academiei Române, poziţie din care îşi propune să contribuie prin cercetări la refacerea ţării după război. Sunt amintite

cele două volume ale lucrării: *Sociologia militans. Introducere în Sociologia Politică,* publicate în 1946, precum şi comunicarea lui D. Gusti din şedinţa publică a Academiei Române din 16 aprilie 1948, care face referire la acţiunile întreprinse în vederea Congresului, evocând amploarea evenimentului, menit a da semnalul „unei lărgiri instituţionale prin federalizarea asociaţiilor şi institutelor naţionale de sociologie din întreaga lume" (p. 415). Sanda Golopenţia trece în revistă şi câteva aspecte privind Congresul desfăşurat la Roma în 1950, poate cel mai important document fiind *Raportul moral* prezentat în cadrul adunării generale a Institutului Internaţional de Sociologie, în care Corrado Gini, Preşedinte al Congresului şi locţiitor al Preşedintelui I.I.S. vorbeşte despre Congresul care trebuia să aibă loc la Bucureşti în 1939. Aflăm din acest document că organizarea Congresului de la Bucureşti avea „un program şi mijloace cu totul excepţionale", că în 1948 Gusti a fost nevoit să renunţe la preşedinţia Congresului şi să transmită dosare şi comunicări către Gini (p. 422) şi că se discută despre posibilitatea retipăririi, simultan cu publicarea Actelor Congresului de la Roma, a celor cinci volume ale Congresului de la Bucureşti, „care, deşi publicate, au fost distribuite în număr foarte restrâns, restul exemplarelor fiind confiscate de autorităţile române, şi ca atare irecuperabile în viitorul apropiat" (p. 426).

În aceeaşi secţiune ne atrage atenţia seria de documente româneşti pentru Congres: *Nerej, un village d´une region archaïque*, apărut în 1939, *Clopotiva, un sat din Haţeg* şi *Îndrumări pentru monografiile sociologice* – 1940, Ancheta sociologică *60 de sate româneşti* – 1941 (vol. I şi II), 1942 (vol. V) şi 1943 (vol. IV), *Drăguş, un sat din Ţara Oltului* – 1944 şi 1945, precum şi o serie de articole, prezentări şi comunicări anunţate despre satele româneşti.

Tot în cadrul acestei secţiuni este inclus un text despre cele trei volume *Românii din Timoc. Culegere de izvoare*, datorate lui A. Golopenţia şi C. Constante (1943–1944).

Ultima secţiune a volumului *Arhipelagul gustian* este intitulată *Oameni şi destine.* Cele trei texte sunt dedicate Ştefaniei Golopenţia, născută Cristescu – cercetător care a contribuit la „înnoirea abordărilor manifestărilor spirituale în cadrul campaniilor monografice gustiene" (p. 519), lui Petre Ştefănucă – folclorist, sociolog, care, prin studiile şi articolele sale, a văzut „dinăuntru, intens, fără a o înfrumuseţa sau reduce, cultura populară basarabeană în toată complexitatea ei" (p. 531) şi lui Aurel Bauh – fotograf, format în Franţa, colaborator de excepţie al Şcolii Gustiene, autor al unor coperţi pentru „Sociologie românească", ilustrator al cercetărilor de la Hodac şi Dâmbovnic, fotografiind „pe teren oameni, cu munca şi sărbătorile lor, locuri, arhitectură şi artă populară, [şi] alăturându-se astfel, în felul său, cercetărilor" (p. 541).

Cartea abundă în informaţii şi interpretări privind Şcoala Sociologică de la Bucureşti, cu inserţii clare şi precise asupra destinelor gustienilor. Este o lucrare foarte bine documentată, fiecare text şi secţiune dispunând de argumentele necesare susţinerii ideilor expuse. În afara arhivelor consultate, a diverselor lucrări sau studii, am spune că bogăţia cărţii provine şi din emoţia cu care se simte că au fost scrise studiile. Este imperios necesar ca această carte să fie parcursă de toţi cei care cercetează Şcoala Sociologică de la Bucureşti sau chiar istoria ca atare. Altfel spus, cartea aduce contribuţii importante pentru mai multe domenii de studiu.

Gabriela-Cătălina Dobrescu

ZEVEDEI BARBU, *Drum şi destin printre husarii istoriei. O naraţiune bio-culturală*, Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2016.

Apariţia acestei cărţi postume este importantă atât pentru receptarea unui autor, cât şi pentru a atrage atenţia asupra unui fenomen grav al epocii postdecembriste. Înainte de a intra în miezul volumului, trebuie să spun că această apariţie, la 26 ani de la schimbarea din 1989, este un semn al

imaturității cercetării academice de la noi. După căderea cenzurii şi după ce criteriile partidului unic în ceea ce priveşte recuperarea autorilor şi operelor valoroase au dispărut, cercetarea socio-filosofică s-a lăsat purtată de valurile diferitelor mode ale tranziției, în loc să inventarieze şi să publice marii autori valoroşi eludați până în 1989. Aşa s-a putut întâmpla ca un intelectual de talia şi talentul lui Zevedei Barbu să fie „readus" – la propriu şi la figurat – de fizicianul israelian, Michael Finkenthal, care, in tinerețea lui clujeană, din povestirile esteticianului Radu Enescu, s-a îndrăgostit de misteriosul filosof şi sociolog sibian. După ce forurile academice din Bucureşti nu au rezonat la propunerea lui de a organiza o conferință la centenarul naşterii lui Zevedei Barbu, cu ajutorul unor prieteni clujeni a reuşit primul simpozion internațional consacrat vieții şi operei sale (de atunci, volumul de comunicări din 17–18 noiembrie 2014 a apărut la Tracus Arte sub coordonarea Danielei Maci şi a lui Michael Finkenthal). Această evoluție a mobilizat şi pe istoricul filosofiei româneşti, Marin Diaconu, care a publicat, tot la Tracus Arte, două volume de scrieri româneşti ale lui Zevedei Barbu, cu titlul *Metafizică şi umanism*, ceea ce ar trebui să constituie o provocare pentru istoricii psihologiei, filosofiei şi sociologiei româneşti. Au urmat memoriile sale traduse din engleză, prefațate şi postfațate de Michael Finkenthal, având titlul *Drum şi destin printre husarii istoriei. O narațiune bio-culturală.*

De fapt, Zevedei Barbu nu a scris memorii în sensul obişnuit al termenului, ci a lăsat, în manuscris, eseuri filosofice, introspecții înlănțuite despre viața şi cariera sa neobişnuită. Nu este vorba, deci, de o dare de seamă, ci o confruntare, când dureroasă, când nostalgică, dar totdeauna scrisă cu grijă şi cu umor.

Zevedei Barbu s-a născut la Recea în 1914. Fiind un elev eminent, s-a înscris la Facultatea de Litere a universității clujene. A ajuns, în curând, apreciat de dascălii săi şi revistele la care colabora. În timpul studiilor s-a orientat spre psihologie, dar apoi s-a interesat şi de sociologie şi filosofie. Datorită calității articolelor, tezei de licență şi a disertației de doctorat, a fost reținut ca asistent la facultate. În urma cedării Transilvaniei de Nord, în toamna anului 1940, se mută cu universitatea la Sibiu, fiind asistentul lui Lucian Blaga. Până aici nimic deosebit, e cariera unui tânăr eminent. Numai că, la Sibiu, Zevedei Barbu se alătură rezistenței antihitleriste. Grupul este descoperit, arestat şi – în ciuda depozițiilor favorabile ale lui Lucian Blaga – Zevedei Barbu este condamnat la închisoare. După 23 august 1944, eliberat, îşi continuă activitatea politică, dar şi cea intelectuală. Ajunge să publice, în 1947, în Franța, volumul *Le développement de la pensée dialectique.* Ajunge membru al Ambasadei române din Londra, dar, treptat, ajunge la concluzia că România nu mai este cea pe care a părăsit-o în 1945 şi cere azil politic în Marea Britanie. După câteva ezitări, abandonează cu totul activitatea politică şi se înscrie la cursuri postdoctorale la Universitatea din Glasgow. În scurt timp este reținut acolo ca lector.

Este inutil să spun că toată această aventură nu este prezentată ca o poveste palpitantă, ci ca o analiză psihologic-intelectuală originală, neîntâlnită în literatura memorialistică a ultimilor ani.

Zevedei redă atmosfera de emulație spirituală de la universitatea scoțiană unde a petrecut 13 ani. Aici – şi conform descrierii din amintiri – cea mai importantă pentru dezvoltarea sa intelectuală a fost participarea sa la activitatea unor grupuri interdisciplinare în care a conlucrat cu psihologi, psihiatri, filosofi, teologi, sociologi, spre folosul tuturor în parte. În aceşti ani, încet-încet, s-a integrat în viața intelectuală a Angliei şi Europei de Vest. Nu este de mirare că, la festivitățile organizate la 500 ani de la fondarea Universității din Glasgow, Zevedei Barbu s-a întreținut cu Jose Orgtega y Gasset, Marc Chagall, Gabriel Marcel, Jean Hyppolite, Martin Buber, Rudolf Boltmann, Carl Friedrich von Weizsacker, Friedrich Hayek, Milton Friedman. „Trebuie să precizez – adaugă autorul – că, în calitate de «continental» vorbitor de limbi străine, mă aflam într-o poziție oarecum privilegiată; totuşi, probabil nu doar acest lucru a stârnit interesul oaspeților. Gabriel Marcel, spre exemplu, i-a transmis bunului său prieten, marele specialist al Antichității greceşti, Lean-Pierre Vernant, cartea mea *Problems of Historical Psyhology*, din care acesta a preluat şi discutat în lucrarea sa publicată în 1972, *Mythe et tragédie en Grece ancienne*, unele idei enunțate de mine" (p. 118).

Interesul pentru istorie a apărut la Zevedei Barbu în timpul detenției din anii războiului. Dar această curiozitate a devenit subiect de reflecție în convorbirile multidisciplinare de la Glasgow. Pentru înțelegerea profilului spiritual al autorului este important să observăm că el nu era un analist

rece al trecutului ci se implica personal: „Ştiu că m-am născut pentru a muri şi m-am resemnat cu acest gând; de-a lungul întregii mele vieţi m-am confruntat, nu o dată, cu vertijul produs de adierea libertăţii (*Schwindel der Freinheit*) şi, totuşi, încă mă cutremur şi mă îngrozesc la gândul morţii. Poate şi fiindcă am meditat prea mult asupra sacrificiului Ifigheniei şi la agonia Antigonei. Pe de altă parte, mă întreb dacă această înclinare de a aduce conştiinţa la un punct extrem, «punctul – zero», nu este mai degrabă un semn al modernităţii. Dacă aşa este, înspăimântat sau nu, mă îndrept fără oprire spre el" (p. 121).

O altă reflecţie interesantă: „Nu ştiu dacă şi ceilalţi membri ai grupului au avut o revelaţie similară ca urmare a acestor discuţii, dar mi-a devenit clar, pentru prima dată, că spiritul cartezian s-a născut şi s-a manifestat într-un spaţiu al scepticismului: când eşti înconjurat de gânditori precum Cardinalul de Retz şi Rabelais, pentru a nu-l menţiona pe Pascal, e greu să accepţi existenţa unui ego raţional atotputernic" (p. 123).

Dar Zevedei Barbu nu a fost obsedat numai de problemele psihologic-filosofice ale istoriei mari. Avea şi el o experienţă trăită şi contemporană, care trebuia prelucrată. „Eram nu doar frustrat – mărturisea – din cauză că am fost oprimat şi ameninţat de un regim totalitar, ci şi dezamăgit şi revoltat împotriva lumii care se născuse în urma Conferinţei de Pace de la Paris" (p. 126). Iată *background*-ul volumului important *Democracy and Dictatorship,* un original studiu comparativ, printre primele după cel de-al Doilea Război Mondial pe această temă.

La începutul anilor '60 este invitat la noua înfiinţată universitate din Sussex. Acest nou început îl entuziasma. „Mă simţeam liber – mărturisea – graţie studiilor mele în domeniul ştiinţelor sociale şi a sfatului lui Dilthey de a păstra întotdeauna distincţia între obligaţiile intelectuale şi cele existenţiale" (p. 129). Aici are şansa de a înfiinţa prima catedră de sociologie a acestei universităţi, putând, astfel, alături de cercetare, să se dedice pasiunii sale de educator de savanţi. Şi din acest punct de vedere este semnificativ următorul citat: „Poate să pară ciudat, dar am impresia că mai mult decât am oferit eu studenţilor mei, mi-au oferit ei mie. Doar în ultimul lor an de studii îmi arogam postura de «conducător» de teză. Aveam grijă să fiu foarte deschis faţă de *ce* alegeau ei să facă, dar foarte atent *cum* îşi îndeplineau misiunea. Eram preocupat de cunoştinţele lor când porneau la drum, dar, odată convins că erau pe drumul cel bun, le dădeam libertate deplină. Sau poate nu chiar deplină, fiindcă urmăream ce făceau, ca *un hoţ care urmăreşte un alt hoţ*, cum spunea un Lord Byron, vorbind de criticii literari" (p. 141).

Pe lângă participarea la construcţia universităţii Sussex şi a propriei sale catedre de sociologie, Barbu publică şi volumul *Society, Culture, Personality* şi o serie de studii despre mişcări extremiste, despre fanatismul politic. La sfârşitul anilor, părăseşte universitatea din Sussex şi, după ani de peregrinări prin diferite universităţi din lume, se opreşte la universitatea din noua capitală a Braziliei. Aici a scris aceste eseuri memorialistice şi tot aici a murit în 1993.

Fără îndoială, *Drum şi destin*..., dincolo de valoarea sa intrinsecă, este o provocare pentru istorici de a cerceta filosofia şi sociologia practicată de intelectuali în afara României totalitare. Prin această scurtă recenzie dorim să atragem atenţia asupra faptului că recuperarea moştenirii exilului nu e completă fără traducerea şi interpretarea operei lui Zevedei Barbu.

Zoltán Rostás